

PREŠOV V OSUDOVÝCH DŇOCH ROKU 1938¹

Peter KOVAL

Rok 1938 predstavoval výrazný historický medzník vo svetových, európskych a rovnako tiež v regionálnych dejinách Slovenska. Napätá medzinárodno-politická situácia sa stupňovala zo dňa na deň aj vinou vedenia politiky appeasementu zo strany predstaviteľov Veľkej Británie a Francúzska.

Septembrové dni, končiace prijatím Mníchovského diktátu, boli pre obyvateľov mesta Prešov veľmi hektické a začali výraznú premenu v charaktere mesta, keď sa z pomerne periférneho postavenia v priebehu niekoľkých týždňov stalo centrom slovenského východu. Výrazne do života Prešovčanov zasiahlo vyhlásenie všeobecnej mobilizácie 23. septembra 1938. Mesto bolo podľa dobových svedectiev na druhý deň zaplavené do desaťtisíc prichádzajúcimi vojakmi. Medzi obyvateľmi mesta nastal strach z možného vojenského konfliktu, a tak sa začalo s prirodzeným hromadným nakupovaním potravín a šatstva. Vytvorená zásobovacia komisia zariadila obmedzený prísun cukru a petroleja. Proti zamedzeniu šírenia falošnej propagandy mesto zaistilo pravidelné verejné vysielanie prostredníctvom nainštalovaných reproduktorov na budove hotela Čierny orol a Slovenskej všeobecnej banky. Denne boli vysielané správy z oficiálnych zdrojov – Slovenskej tlačovej kancelárie, nariadenia miestnych orgánov.

Chvíľkové upokojenie spoločenského života v meste po prijatí verdiktu Mníchovskej konferencie narušili udalosti súvisiace s vyhlásením autonómie Slovenska. Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS) ako hlavná realizátorka žilinských udalostí zo začiatku októbra 1938 nemala v Prešove silné postavenie. Na podnet centrály strany bol 7. októbra aj v Prešove vytvorený miestny slovenský národný výbor pod vedením Gejzu Fritza a ten prostredníctvom rozhlasu vyhlásil podnet na verejnú manifestáciu. Asi 200 mladých ľudí sa stretlo v centre mesta a skandovalo hlavne protičeské a protižidovské heslá. Došlo k výtržnostiam vo forme strhávania názvov ulíc či rozbitia vývesných skriniek. „Revolučnú“ atmosféru upokojil až zásah četníctva a vojakov. O dva dni na to 9. októbra sa situácia zopakovala, keď sa v centre mesta opäť zišlo vyše 200 osôb a pod vplyvom miestnych predstaviteľov HSLS a ich vyjadrení sa dav dožadoval vyvesenia slovenskej zástavy na budove radnice mesta. V priebehu toho došlo ku konfliktu s hliadkujúcim četníctvom, pričom boli použité aj strelné zbrane. Viacero do incidentu zapojených mladých ľudí bolo vážnejšie zranených a ich stav si vyžadoval hospitalizáciu. V hektických časoch boli udalosti z centra mesta okresným náčelníkom úmyselne zľahčené, resp. skreslené. Náčelník následne posilnil četnícke hliadky vojakmi, dal demontovať verejný rozhlas a upravil záverečné hodiny pre krčmy a hostince, kde bolo zakázané nalievať pálený alkohol. Pomery na verejnosti sa upokojili a k výtržnostiam už nedochádzalo.

Prakticky hneď po 6. októbri dochádzalo k zásahom aj do štruktúr mestského zastupiteľstva. HSLS si chcela aj na regionálnej úrovni zabezpečiť výsadné posta-

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

venie. Zbavením mandátu poslancov za komunistickú stranu a vymenovaním náhradníkov sa jej to ešte nepodarilo, nakoľko viacerí z nich sa nestotožnili s ľudáckou politikou a odmietli zložiť sľub.

Dňa 16. októbra 1938 slávnostne zasadalo mestské zastupiteľstvo. Dôvodom bola návšteva delegácie, tvorená predsedom autonómnej vlády Jozefom Tisom, ministrom školstva Matúšom Černákom, krajským prezidentom Julianom Šimkom, poslancom pražského parlamentu Karolom Sidorom a senátorom Gejzom Fritzom. Členovia mestského zastupiteľstva na tomto zasadnutí zvolili J. Tisa za „večného čestného občana mesta Prešova“. Táto návšteva v tom čase popredných predstaviteľov autonómneho prúdu slovenskej politiky bola plná proľudáckej propagácie a oslavy vyhlásenia slovenskej autonómie. Pred kostolom sv. Mikuláša bolo zhromaždených asi 7 000 obyvateľov mesta a okolia, ktorí si vypočuli viacerých rečníkov. Predseda autonómnej vlády o. i. obhajoval svoje nastávajúce kroky.

HSELS sa podarilo zabezpečiť si administratívny aparát v Prešove na základe výmeru Krajského úradu v Bratislave z 24. októbra 1938, keď sa rozpustilo mestské zastupiteľstvo, mestská rada a všetky komisie. Okresný úrad v Prešove menoval na dočasnú správu mesta vládneho komisára v osobe Alexandra Chrappu. Ten prevzal funkciu z rúk starostu mesta dr. Alexandra Duchoňa 27. októbra 1938. Krátko na to bol zvolený aj poradný zbor vládneho komisára. Jedným z prvých krokov A. Chrappu vo funkcii bolo premenovanie názvov ulíc, a tak sa z Masarykovej ulice stala Ulica Andreja Hlinku.

Na základe Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 prišlo Slovensko o veľkú časť svojho južného územia vrátane druhého najväčšieho slovenského mesta Košíc. Z Košíc sa do Prešova nútene presťahovali viaceré úrady (napr. policajné riaditeľstvo, Kancelária krajského prezidenta v Košiciach, Vrchný súd Košice, Krajský súd v Košiciach, Okresný súd v Košiciach) a školy (Rektorát Vysokej školy technickej v Košiciach, Štátna priemyselná škola Košice). Prešov sa na základe medzinárodného rozhodnutia zo začiatku novembra stal centrom slovenského východu.

Použitá literatúra:

Slovenská sloboda, roč. 1, 1938

Šariš, roč. 9, 1938

Dejiny Prešova 2. Ed. Imrich Sedlák. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965. 351 s.

Pamätná kniha mesta Prešova. Diel III. (1938 – 1941). Eds. Marcela Domenová, Martin Pekár. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011. 428 s.

PEKÁR, Martin. *Východné Slovensko 1939 – 1945*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2007. 182 s.

SEDLÁK, Imrich. *Svitanie na východe. Národno-politické, kultúrno-spoločenské a literárne integračné procesy na východnom Slovensku 1918 – 1945*. Martin : Matica slovenská, 2008. 366 s.